

НИКОЛАЙ ГОГОЛ
ВЕЧЕР СРЕЩУ ЕНЬОВДЕН
ИСТИНСКА ИСТОРИЯ,
РАЗКАЗАНА ОТ ПСАЛТА НА
*****-СКАТА ЧЕРКВА**

Превод от руски: Константин Константинов, —

chitanka.info

Фома Григориевич имаше една чудновата особеност. Той страшно мразеше да разказва два пъти едно и също нещо. Понякога, ако успееш да го придумаш да повтори някоя история, току-виж, че вмъкнал в нея нещо ново или пък я преиначил, така че не можеш я позна. Веднъж един от ония господата... ние, обикновените хора, не знаем и как да ги наречем — да са писачи, не са писачи, а са просто това, което са джамбазите по нашите панаири. Съберат, изпросят, пооткраднат, каквото завърнат, и издават всеки месец или седмица книжлета, не по-дебели от буквар. Та един от тия господата беше измъкнал от Фома Григориевич същата тая история, а той съвсем я бе забравил. Но пристига от Полтава тоя млад господин в зеленикав кафтан, за когото споменах, и една повест от когото, мисля, вече сте прочели; донася едно малко книжле, разтваря го по средата и ни го показва. Фома Григориевич беше вече готов да сложи на носа си очилата, но като си спомни, че е забравил да ги обвие с конци и да ги облепи с восък, подаде книгата на мен. И тъй като криво-ляво аз разбирам от четмо и не нося очила, почнах да чета. Още преди да обърна две страници, той изведнъж ме хвана за ръката.

— Чакайте, кажете ми по-напред какво четете?

Да си призная, аз се стъписах малко от такъв въпрос.

— Как тъй какво чета, Фома Григориевич? Вашата история, собствените ви думи.

— Кой ви каза, че тия думи са мои?

— Какво по-ясно от това, тук е напечатано: разказана от *еди-кой си псалт*.

— Заплюйте тогава оногова, който го е напечатал! Лъже, кучият му руснак! Така ли го разказвах аз? Изглежда, че едната му дъска хлопа! Слушайте, аз ще ви я разкажа сега:

Ние се преместихме по-близо до масата и той почна:

— Дядо ми (Бог да го прости, дано на оня свят яде само пшеничени самуни и макови курабии с мед) умееше да разказва чудесно. Понякога, като почне — цял ден човек не би мръднал от мястото си и непрекъснато би го слушал. Къде ще се сравнява с него някой днешен шегобиец, който, почне ли да лъже — и то с такъв език, като че три дни са го държали гладен, — грабвай си калпака и беж да те няма. Като сега помня — покойната ми майка беше още жива — как през дългите зимни вечери, когато навън пукаше студът и сковаваше

тясното прозорче на нашата къщица, тя сядаше пред чепкалото, точеше с ръката си дълга нишка, люлееше с крак люлката и тананикаше песента, която сякаш и сега чувам. Газеничето трептеше и припламваше, като че се плашеше от нещо, и ни светеше в стаята. Вретеното бръмчеше; а ние, всичките деца, струпани на купчинка, слушахме дядо, който беше много стар и от пет години не слизаше от печката. Но нито чудните приказки за отдавнашните времена, за набезите на запорожците, за поляците, за юнашките подвизи на Подкова, на Кожух и половина и на Сайгадачни не ни занимаваха толкова, колкото разказите за някоя старовремска чудесия, от които винаги минаваха тръпки по тялото ни и косата ни настръхваше. Понякога наистина такъв страх те хващаше от тях, че вечер всичко ти изглеждаше Бог знае какво чудовище. Случи ти се нощем да излезеш за нещо въвн от къщи и все мислиш, че на леглото ти се е настанил да спи някой пришелец от оня свят. И да онемея, ако често пъти не смятах отдалеч собствената си свитка, сгъната на възглавницата, за свит на кравай дявол. Но главното в разказите на дядо ми беше, че той никога не лъжеше и че каквото и да кажеше — значи тъкмо така е било.

Една от неговите чудни истории ще ви преразкажа сега. Зная, че ще се намерят много умници, които пописват по съдилищата и знаят да четат дори гражданско писмо, които, ако им сложиш в ръцете прост часослов, няма да проумеят нито буква от него, а ги бива да показват презрително зъбите си. Каквото и да им разкажеш, на всичко се присмиват. Такова безверие се шири по света! Докъде стига — ето, да ме накаже Бог и пречистата Дева, вие може и да не повярвате: веднъж споменах нещо за вещици — и какво? Намери се един нехранимайко, не вярвал във вещиците! Но, слава Богу, аз живея вече отдавна на света и съм видял такива безверници, за които беше по-лесно да излъжат попа на изповед, отколкото хора като нас да смръкнат енфие; а и те се пазеха с кръст от вещиците. Но дано им се присъни, само че не искам да кажа какво, няма защо да приказваме за тях.

Преди — къде ти! — повече от сто години, разправяше покойният ми дядо, никой не би могъл да познае нашето село: селце, най-сиромашко селце! Десетина къщурки, неизмазани, незакътани, стърчели тук-там сред полето. Ни плет, ни приличен сайвант, дето да оставиш добитъка и колата. Така живеели богатите, а пък голтаците като нас — в изровена в земята дупка — това ти е къщата! Само по

дима можело да се познае, че там живее божи човек. Ще речете, защо са живели така? Да е от сиромашия, не било от сиромашия, защото тогава почти всеки бил казак и събирал в чужбина доста голямо богатство, а главно — защото нямало смисъл да се прави добра къща. Какъв ли народ не скитал тогава из всички места: кримци, поляци, литовци. А пък случвало се и свои да връхлитат на орляци и да обират своите.

Всичко се случвало.

Та в това селце се явявал често един човек или по-право дяволът в човешки образ. Отгде бил, за какво идвал — никой не знаел. Разхождал се, пиянствал и изведнъж изчезвал, като че потъвал във водата, и не се чувал. А после изведнъж, сякаш паднал от небето, пак сновял из улиците на селото, от което днес не е останало и следа и което било може би на стотина крачки от Диканка. Ще насъбере срещнати казаци: смях, песни, парите се пилеят, водката тече като вода... Ще задирия хубавите моми: дарява ги с панделки, обици, гердани — да се чудят къде да ги сложат. Наистина хубавите девойки се позамисляли малко, когато приемали тия дарове — кой знае дали не са минали през нечисти ръце. Лелята на моя дядо, която държала по онова време кръчма на днешния Опошнянски път, гдето често гуляел Басаврюк — тъй се казал тоя дяволски човек, — разправяла, че за никакви добрини на света не би се съгласила да приеме дарове от него. Но, от друга страна, как няма да ги вземеш; всеки изтръпвал от страх, когато той начумерел рунтавите си вежди и хвърлял изпод тях такъв поглед, че ти идвало да бягаш Бог знае накъде; а вземеш ли ги, още на другата нощ ще ти се домъкне на гости някой приятел от блатото с рога на главата и ако имаш на шията си герданче, почва да те души, ако си сложила пръстен, да те хапе за пръста или да те дърпа за косата, ако си заплела в нея панделка. Притрябвали са ти тогава тия дарове! Но там е лошото, че не можеш и да се отървеш от тях: хвърлиш ли ги във водата — плува отгоре оня ми ти дяволски пръстен или гердан и пак — право в ръцете ти.

В селото имало черква, доколкото си спомням, „Свети Пантелей“. Тогава до нея живял един йерей, покойният отец Афанасий. Когато забелязал, че Басаврюк и по Великден не ходи на черква, намислил да го смъмри — да му наложи църковно покаяние. Къде ти! Едва можал да избяга. „Слушай, господинчо! — загърмял Басаврюк в

отговор. — По-добре си гледай твоята работа, отколкото да се месиш в чуждите, ако не искаш козето ти гърло да бъде залепено с горещо варено жито!“ Какво да го прави тоя проклетник? Отец Афанасий обявил само, че ще сметне всекиго, който се сприятели с Басаврюк, за католик, враг на Христовата черква и на целия човешки род.

В това село един казак, по прякор Корж, имал работник, наричан от хората Пьотър Безродни; може би защото никой не помнел нито баща му, нито майка му. Черковният настоятел казвал наистина, че те били умрели от чума, когато детето карало втората си година, но лелята на дядо ми не искала и да чуе за това и с всички сили се мъчела да му измисли родители, макар че на горкия Пьотър те му трябвали толкова, колкото на нас ланският сняг. Тя разправяла, че баща му и сега бил в Запорожието, че по-рано бил пленен от турците, изтърпял Бог знае какви мъчения и по някакво чудо, преоблечен като евнух, офейкал. Черновеждите девойки и младите булки малко ги било грижа за неговите родители. Те казвали само, че ако го облечеш в нов кафтан, ако го пристегнеш с червен пояс, да сложиш на главата му черен астраганен калпак с гиздаво синьо дъно, да окачиш на кръста му турска сабя, да му дадеш в едната ръка камшик, а в другата — лула с красива обковка, той би ударил в земята всички тогавашни момци. Но бедата била в това, че сиромашът Петрус разполагал всичко на всичко с една сива свитка, по която имало повече дупки, отколкото жълтици в джоба на някой евреин. И това още не било голяма беда — бедата била там, че старият Корж имал дъщеря хубавица, каквато, струва ми се, едва ли ви се е случвало да видите. Лелята на покойния ми дядо разправяла — а жената, както знаете, по-лесно ще се целуне с дявола, казвам това не да ви се сърдя, отколкото да нарече друга жена хубавица, — че пълничките бузи на казачката били свежи и ярки като мак с най-тънък розов цвят, когато, измит от Божа роса, пламти, изправя листенцата си и се докарва пред току-що изгрялото слънчице; че веждите ѝ като черни ширитчета, каквито нашите девойки сега купуват за кръстовете и пендарите си от пътуващите продавачи руснаци, били еднакво наведени и сякаш се оглеждали в ясните ѝ очи, че още устицата ѝ, за която се облизвали тогавашните момци, като че била създадена само да реди славееви песни; че косата ѝ, черна като гарваново крило и мека като млад лен (тогава нашите девойки още не я заплитали на тънки плитчици и не я обвивали с хубави пъстри тесни

панделки), падала на вити къдри върху златошитата ѝ дреха. Ех, да не ми даде Господ никога да възгласявам на клироса алилуя, ако не бих я разцелувал тутакси, макар че белият цвят е спъстрил цялата стара гора, която покрива темето ми, и че до мен е бабичката ми, като трън в окоето. А дето живеят наблизомомък и девойка, сами знаете какво става. Понякога, още несъмнано, а налчетата на червените ботушки личат на онова място, гдето Пидорка е приказвала със своя Петрус. И все пак Корж нямало да подозре нищо лошо, но веднъж — ясно е, че не друг, а лукавият го накарал — на Петрус хрумвало, без да се огледа в пруста, да залепи една целувка, както се казва, от цялата си душа в розовите устнички на казачката и пак лукавият, дано кучият син сънува честния кръст, накарал дъртака от глупост да отвори вратата на къщата. Корж се слиял и останал със зинала уста и с ръка на вратата. Проклетата целувка сякаш го замаяла съвсем. Тя му се сторила посила от удар с чукало, с което в наше време селянинът обикновено чука по стената, за да пропъди гарваните, по липса на кремъклияка пушка и барут.

Като се съвзел, той откачил от стената дядовата си нагайка и се канел вече да поръси с нея гърба на горкия Пьотър, но, кой знае отгде шестгодишният брат на Пидорка Ивас се притекъл уплашен, обвинил с ръчички нозете му и извикал: „Татко, татко, не бий Петрус!“ Що да прави, бащиното сърце не е от камък: той окачил нагайката на стената и го извел тихичко навън: „Ако ми се покажеш друг път в къщата или макар само край прозорците, слушай, Петро: ей Богу, ще загубиш черните си мустаци и да не съм Терентий Корж, ако не отделя от главата ти перчема, който два пъти се омотава около ухото ти.“ След тия думи той го ударил леко с юмрук по тила и Петрус, без да види земята, полетял презглава. Ето докъде стигнали с целувките! Мъка налегнала нашите гълъбчета, а из село веднага се разнесла мъква, че при Корж зачестил да ходи някакъв поляк със златни нашивки, с мустаци, със сабя, с шпори, с джобове, които дрънкали като торбичката със звънчета, с която нашият клисар Тарас ходи всеки ден из черквата. Е, известно е за какво се отива при бащата, когато той има черновежда дъщеря. И ето веднъж Пидорка, цяла в сълзи, грабнала на ръце братчето си Ивас: „Ивасю, мили Ивасю, обични мой, тичай при Петрус, златно мое дете, като стрела от лък; разкажи му всичко: бих обичала кафявите му очи, бих целувала бялото му лице, но друга

била съдбата ми. Не една кърпа съм измокрила с парливи сълзи. Мъчно ми е. Тежко ми е на сърцето. И моят роден баща ми е враг: кара ме да се омъжа за омразния поляк. Кажу ми, че и сватба готвят, само че на нашата сватба няма да има музика; псалтове ще пеят вместо тамбури и флейти. Няма да отида да танцувам с годеника си; ще ме понесат на ръце. Тъмна, тъмна ще бъде къщата ми от кленово дърво и вместо комин кръст ще има на покрива й!“

Като вкаменен слушал Петро, без да мръдне от мястото си, когато невинното дете му повтаряло думите на Пидорка. „А пък аз, клетият, мислех да отида в Крим и в Турско, да спечеля в бой злато и да се върна богат при теб, моя хубавице. Но не било съдено. Лош поглед ни е урочасал. Ще имам и аз, скъпа моя рибке, ще имам и аз сватба: но на тая сватба няма да има и псалтове — черен гарван ще пограчи вместо поп над мен; равно поле ще бъде моята къща; сив облак — моят подслон, орел ще изкълве кафявите ми очи, дъждове ще измият казашките кости и вихърът ще ги изсуши. Но какво говоря? На кого? Кому да се оплача? Изглежда, Бог е отредил така — щом трябва да загина, нека да загина!“ И отишъл право в кръчмата.

Лелята на покойния ми дядо малко се учудила, като видяла Петрус в кръчмата, и то в такова време, когато всеки добър човек ходи на утринна служба. Тя опулила очи като събудена от сън, когато той поръчал едно канче ракия, горе-долу колкото половин ведро. Само че сиромашът напразно се надявал да удави мъката си. Ракията парела езика му като коприва и му се сторила по-горчива от пелин. Хвърлил той канчето на земята. „Стига си тъгувал, казаче!“ — загърмяло нещо с басов глас над него. Огледал се: Басаврюк... у, каква муцуна! Косата, му — четина, очите — волски. „Зная какво ти липсва: ето това!“ И той раздрънкарал с дяволска усмивка кожената кесия, окачена на пояса му. Изтръпнал Петро. „Хе, хе, хе, виж ги как лъщят! — изревал той, като изсипал на ръката си жълтиците. — Хе, хе, хе, и как звънтят. И само едно нещо ще ти поискам за цял куп такива играчки.“ „Дяволе! — изкрещял Петро. — Дай ги! Готов съм на всичко!“ Плеснали се те по ръцете. „Гледай, Петро, идваш тъкмо навреме: утре е Еньовден. Само тая нощ през годината цъфти папратта. Да не я изтървеш! Ще те чакам среднощ в Мечия дол.“

Мисля, че кокошките не чакат с такова нетърпение стопанката да им донесе житни зърна, както Петрус чакал вечерта. Той току

поглеждал дали се удължава сянката на дървото, дали снишилото се слънце не румене и колкото минавало времето, толкова ставал по-нетърпелив. Ех, че дълго! Божият ден като че бил загубил някъде края си. Ето че и слънцето го няма вече. Само небето червене откъм единия си край. И то вече потъмнява. В полето става по-студено. Здрачава се, здрачава се и се мръква. Най-последно! Сърцето му едва не изскочило от гърдите, когато тръгнал и предпазливо слязъл през гъстата гора в дълбоката падина, наричана Мечия дол. Басаврюк го чакал вече там. Тъмно — ще си извадиш очите. Заловени ръка за ръка, те се промъквали през блатни тресавища, като се хващали за гъстите трънки и се препъвали почти на всяка крачка. Ето и равно място. Огледал се Петро: не му се било случвало да идва друг път тук. Спрял и Басаврюк.

— Виждаш ли пред себе си трите могили? По тях ще видиш много различни цветя; но да те пази неземната сила да откъснеш макар и едно. Само щом цъфне папратта, грабвай я и не се оглеждай, каквото и да ти се стори, че става зад теб.

Петро искал да попита... но погледнал — и вече го нямало. Доближил се до трите могили; къде са цветята? Нищо се не вижда. Див бурен чернеел наоколо и задушавал всичко. Но ето, блеснала в небето светкавица и той видял цяла леха с цветя, всички чудни, всички невиджани; а до тях — и прости папратови листа. Поусъмнил се Петро и застанал замислен пред тях с ръце на кръста.

— Какво невиджано има във всичко това? По десет пъти на ден ми се случва да гледам тая трева; къде му е чудото? Да не би тая дяволска муцуна да е искала да ми се присмее?

Но ето — една малка цветна пъпка се червене и се движи като жива. Наистина чудо! Движи се и става все по-голяма, по-голяма и се червене като жив въглен. Блеснала звездичка, нещо тихо изпищяло и цветчето се разтворило пред очите му като пламък и осветило и другите цветя около себе си.

„Сега му е времето!“ — помислил Петро и протегнал ръка. Гледа, иззад гърба му също така се протягат към цветеча стотици мъхнати ръце и зад него нещо прибягва от място на място. Той зажумял, дръпнал стръка и цветчето останало в ръцете му. Всичко утихнало. На един пън седял Басаврюк, целият син като мъртвец. Поне единия си пръст да помръдне. Очите му втренчени в нещо, което само

той виждал, устата полуотворена, нито дума. Наоколо нищо не мърдало. Ух, че страшно!... Но ето, чуло се изсвирване, от което кръвта на Петро се смразила, и му се сторило, че тревата зашумяла, цветята почнали да си говорят с тънки гласчета като сребърни звънчета; дърветата загърмели неспирни ругатни... Лицето на Басаврюк изведнъж се съживило; очите му блеснали. „Най-последно се върна, вещице! — измърморил той през зъби. — Гледай, Петро, сега ще се изправи пред тебе една хубавица: прави, каквото ти заповядам, иначе си загубен навеки!“ И той разделил с чепата тояга трънките и пред тях се показала колибка, както се казва, на кокоши крака. Басаврюк ударил с юмрук и стената се залюляла. Голямо черно куче изскочило към тях, изпищяло и се превърнало в котка, която се хвърлила към очите им. „Не бесней, не бесней, стара вещице!“ — продумал Басаврюк и добавил такава една думица, че всеки почтен човек би си запушил ушите. И ето вместо котката — една бабичка с набръчкано като печена ябълка лице, цяла извита на дъга; носът и брадата ѝ — като клещи за чупене на орехи. „Чудесна хубавица!“ — помислил си Петро и тръпки полазили по гърба му. Вещицата грабнала цветеча от ръцете му, навела се и дълго баяла нещо над него, като го поръсила с някаква вода. Искри се посипали от устата ѝ; пяна се показала на устните ѝ. „Хвърли го!“ — казала тя, като му върнала цветчето. Петро го подхвърлил и — какво било това чудо? — цветецът не паднал направо, а дълго време изглеждал като огнена топчица в сред мрака и плувал като лодка във въздуха; най-последно почнал бавно да слиза и паднал толкова далеч, че едва се забелязвал, като звездица, не по-голяма от маково зърно. „Тук!“ — глухо изхриптяла старата; а Басаврюк му подал лопата и му продумал: „Копай тук, Петро. Тук ще видиш толкова злато, колкото нито ти, нито Корж сте сънували.“ Петро плюл на ръцете си, грабнал лопатата, натиснал с крак и обърнал земята, още веднъж, трети път, още веднъж... и ето, нещо твърдо!... Лопатата звъни и не отива по-надолу. Сега очите му ясно разпознали един малък сандък, обкован с желязо. Той поискал да го извади с ръка, но сандъкът почнал да потъва в земята все по-надълбоко и по-надълбоко; а зад него се чувал смях, който приличал повече на змийско съскане. „Не, няма да видиш златото, докато не намериш човешка кръв!“ — казала вещицата и довела едно шестгодишно дете, покрито с бял чаршаф, като направила знак да му отсече главата. Слил се

Петро. Шегата ли е за нищо да отрежеш главата на човек, и то на невинно дете! Дръпнал той ядосано чаршафа, който покривал главата на детето, и какво да види? Пред него стоял Ивас. И ръчичките си кръстосало клетото дете, и главицата си навело. Като бесен скочил Петро към вещицата и вдигнал ръката с ножа...

— Ами какво обеща за девойката?... — изгърмял Басаврюк и сякаш забил куршум в гърба му.

Вещицата тупнала с крак: син пламък лумнал из земята; цялата нейна вътрешност се осветила и станала сякаш изляна от кристал; и всичко, каквото било под земята, се виждало като на длан. Жълтици, скъпоценни камъни в сандъци, в котли били натрупани на купища тъкмо под онова място, където стоели те. Очите му пламнали... Умът му се размътил... Като безумен грабнал той ножа си и невинната кръв го опръскала по очите... Дяволски смях загърмял от всички страни. Грозни чудовища скачали на ята пред него. Вещицата вкопчила ръце в обезглавения труп и почнала да пие кръвта му като вълк... Всичко се завъртяло в главата му. Той напрегнал сили и хукнал да бяга. Всичко пред него се покрило с червен цвят. Дърветата, цели в кръв, сякаш горели и пышкали. Нажеженото небе трептяло... Огнени петна като светкавици се мяркали пред очите му. Изнемогнал, той се втурнал в къщурката си и се строполил като сноп на земята. Мъртвешки сън го налегнал.

Два дни и две нощи Петро спал непробудно. Когато се събудил на третия ден, дълго разглеждал ъглите на къщата си, но напразно се мъчел да си спомни нещо; паметта му била като джоб на стар скъперник, от който не можеш измъкна и петак. Той се протегнал и чул, че в нозете му нещо издрънкало. Гледа: две торби със злато. Едва сега си спомнил като през сън, че търсел някакво имане, че го било страх самичък в гората... Но на каква цена, как добил имането, това никак не можал да разбере.

Видял Корж торбите и се трогнал. „Ах, такъв-онакъв Петрус, бива си го! Та аз ли не съм го обичал, аз ли не съм го гледал като роден син?“ И почнал дъртакът да дрънка неврели-некипели, та чак се просълзил. Само на Пидорка се сторило чудно, когато почнала да разправя как скитници цигани откраднали Ивас, Петро не можел да си спомни дори лицето му, толкова го замаяла проклетата вещица. Нямало защо да се бавят. Изгонили поляка и приготвили сватбата:

опекли сватбени хлебчета, ушили кърпи и кърпички, извадили бурета ракия, настанили младоженците на трапезата: разрязали самуна, гръмнали бандурите, цимбалите, свирките, тамбурите — и почнала веселбата...

В старо време сватбите се празнували не като нашите сега. Лелята на дядо ми понякога разправяла за тях — просто да се не наслушаш! Как девойките, нагиздили главите си с жълти, сини и розови панделки, завързани отгоре със златен ширит, в тънки ризи, везани по целия шев с червена коприна и обсипани със ситни сребърни цветенца, със сахтиянови ботушки с високи железни обковки, плавно като пауни и шумно като вихър играели горлица. Как младите булки с накити на главите, чийто връх бил целият направен от златоткана материя, с малка изрезка на тила, под която се подавала златна шапчица с две щръкнали рогчета от най-ситен чер астраган — едното рогче напред, другото назад; в сини горни дрехи от най-хубава коприна с червени капаци на джобовете, важно опирали ръце на кръста, излизали напред и равномерно играели хопак. Как момците с високи казашки калпаци, в тънки сукнени свитки, пристегнати със среброшити пояси, с лули в зъбите, ситнели пред тях и дрънкали неврели-некипели. Дори и Корж не се стърпял, като гледал младите, спомнил си и той младините. С бандура в ръцете, ухапал лулата и едновременно припявайки със закрепена на главата чаша, старецът се спуснал да играе с прикляквания сред гръмките викове на пийналите. Какво ли не измислят хората, когато посръбнат? Почват да се предрешват и да си слагат маски — Боже мой, не приличат на хора. Не като днешните преобличания по нашите сватби. Както е сега — предрешват не само като циганки и войници. Не, някога един се облече като евреин, друг като дявол, почнат първо да се целуват, а сетне се хващат за перчемите... Бог да ви е на помощ! Пада такъв смях, че се превиваш. Облекат се в турски и татарски дрехи: по тях всичко пламти като огън... А почнат ли да лудуват и да правят различни маймунджилъци... е, тогава пази Боже. С лелята на покойния ми дядо, която сама била на тая сватба, се случила забавна история: тя била облечена тогава в широка татарска дреха и с чаша в ръка черпела гостите. И ето, лукавият надумал едного да я залее отзад с ракия; друг, и него го бивало, цъкнал веднага с кремък и я подпалил... пламъкът лумнал, горката леля се уплашила и почнала да сваля дрехите си пред

всички... Шум, смях, вдигнала се олелия като на панаир. С една дума, старците не помнели по-весела сватба.

Заживели Пидорка и Петрус като господар и господарка. Всичко имали, всичко блестяло... Но добрите хора поклащали глава, като гледали как живеят. „От дявола добро не може да има“ — казвали всички в един глас. „Откъде, ако не от съблазнителя на православния народ, е дошло това богатство на Петрус? Къде е могъл да намери такъв куп злато? Защо изведнъж, тъкмо в деня, когато той разбогатя, Басаврюк се загуби?“ Разправяйте си вие, че хората измислят! Защото наистина месец не минало и никой не можал да познае Петрус. Какво му станало, Господ знае. Седи на едно място и никому дума не продумва. Все мисли и сякаш иска да си припомни нещо. Ако Пидорка сполучи да го накара да заприказва нещо, той като че ли се забравя и говори и дори се развеселява; но погледне ли случайно торбите, извиква: „Чакай, чакай, забравих“ — и пак се мъчи да си спомни нещо. Понякога, остане ли дълго време на едно място, почне да му се струва, че ето на, всичко отново му идва на ум... и всичко пак се загубва. Струва му се: седи в кръчмата; донасят му ракия; ракията го пари, противна му е ракията. Някой се доближава, тупва го по рамото... но сетне всичко сякаш се забулва в мъгла пред него. Пот тече по лицето му и той сяда отпаднал на мястото си.

Какво ли не правела Пидорка: и със знахари се съветвала, и за страх изливала, и му баяла за корем^[1] — нищо не помагало. Така минало лятото.

Мнозина казаци свършили коситбата, мнозина, по-смели от другите, тръгнали на поход. Ята птици се трупали още в нашите блата, но от качулатите мушитрънчета нямало вече и помен. Стените почервенели. Из нивите тук-там пъстреели като казашки калпаци кръстци. Из пътя се срещали коли с пръти и дърва. Земята станала потвърда и почнала да замръзва тук-там. Почнал да прехвърча сняг и клоните на дърветата се украсили със скреж като със заешка кожа. В ясни студени дни червенушката като наперен полски шляхтич се разхождала по снежните преспи да търси зърна, а децата с огромни пръти търкаляли по леда дървени топки, докато бащите им спокойно се излежавали на печката и от време на време излизали със запалена лула в зъбите да прокълнат, както му е редът, православния студ или да се проветрят и да овършеят в пруста изостаналото жито. Най-последно

снегът почнал да се топи и *щуката разцепила леда с опашката си*, а Петро бил все такъв и всеки ден ставал по-мрачен. Седи като закован посред стаята и държи торбите до нозете си. Подивял, обраснал с коса, станал страшен и все една мисъл се върти в главата му, все се мъчи да си припомни нещо и се сърди, ядосва се, че не може да си спомни. Понякога чудновато се изправя от мястото си, размахва ръце, втрещва се в нещо, като че иска да го улови, устните му се движат, сякаш искат да кажат някаква отдавна забравена дума — и замръзват неподвижно... Обзема го бяс, хапе като полуумен ръцете си, скубе от яд косата си, докато стихне, падне като унесен и сетне пак почва да си спомня и пак ярост, и пак мъка... Каква е тая напаст Божия? Отцял се животът на Пидорка. Отначало страх я било да остава сама вкъщи, а сетне свикнала, клетата, с мъката си. Но никой не можал да познае предишната Пидорка. Нито руменина, нито усмивка: изсъхнала, повехнала, изплакала ясните си очи. Веднъж някой, изглежда, я съжалил и я посъветвал да отиде в Мечия дол при вещицата, за която се разправяло, че лекува всички болести. Решила се тя да опита последното средство: с много молби придумала вещицата да дойде с нея. Това било привечер, тъкмо срещу Еньовден. Петро лежал унесен на одъра и не съзрял новата гостенка. И ето, лека-полека почнал да се повдига и да се вглежда. Изведнъж цял се разтреперал, като че щели да го колят, косата му настръхнала... и той се засмял с такъв смях, че страх прерязал сърцето на Пидорка. „Спомних си, спомних си!“ — извикал той, някак страшно развеселен, замахнал с брадвата и я хвърлил срещу старата. Брадвата се забила дълбоко в дъбовата врата. Старата изчезнала и едно седемгодишно дете по бяла риза, с покрита глава се изправило наред стаята... Чаршафът паднал. „Ивас!“ — извикала Пидорка и се втурнала към него. Но привидението се покрило от глава до пети с кръв и изпълнило стаята с червена светлина... Тя избягала уплашена в пруста, но след като се посъзвела малко, поискала да му помогне; напразно! Вратата се затръшна зад нея толкова здраво, че тя нямала сила да я отвори... Притичали хора. Почнали да тропат. Изкъртили вратата — няма жива душа. Цялата стая пълна с дим и само по средата, гдето бил по-рано Петрус, купчина пепел, от която на места още се вдигал пушек. Втурнали се към торбите: вместо жълтици имало само парчета счупени грънци.

Казаците стояли с опулени очи и зинали уста, без да смеят да мръднат мустак, като заковани на земята. Такъв страх ги обзел от това чудо.

Какво станало по-нататък, не мога да си спомня. Пидорка дала обет да отиде на поклонение; събрала, каквото останало от баща ѝ, и след няколко дни изчезнала, като че не била в селото. Къде отишла, никой не можал да каже. Услужливите баби почнали да разправят, че и тя отишла там, дето се бил завлякъл Петро, но веднъж един казак се върнал от Киев и разказал, че видял в манастира една монахиня, цяла изсъхнала като скелет, която постоянно се молела и в която съселяните ѝ по всички белези познали Пидорка; че никой не бил чул от нея нито дума; че тя дошла пеша и донесла обкова за иконата на св. Богородица, украсена с такива светли камъни, че всички зажумявали, когато я гледали.

Чакайте, с това още не свършило всичко. Същия ден, когато дяволът отвлякъл Петрус, Басаврюк отново се явил, само че всички бягали от него. Разбрали го що за птица е: не друг, а самият сатана, който приел човешки образ, за да изравя имане; но тъй като имането не се дава на нечисти ръце, той подмамвал разни момци. Същата година всички напуснали землянките си и се преместили в по-голямо село: но и там нямали мира от проклетия Басаврюк. Лелята на покойния ми дядо разправяла, че той най-много се гневял срещу нея, загдето напуснала предишната си кръчма на Опошнянския път, и постоянно се опитвал да ѝ отмъщава за всичко. Веднъж селските старейшини се събрали в кръчмата и както се казва, спокойно разговаряли край трапезата, по средата на която бил сложен — грехота е да кажа, че е бил малък — печен овен. Приказвали за туй, за онуй, за разни чудесии и чудеса. И ето, сторило им се — ако е било само на едного, както и да е, а то на всички, — че овенът вдигнал глава, помътнелите му очи се съживили и светнали, в миг се появили черни щръкнали мустаци и почвали многозначително да мърдат към присъстващите. Всички веднага познали в овнешката глава муцуната на Басаврюк; лелята на покойния ми дядо дори помислила, че ей-сега ще ѝ поръча ракия... Почтените старейшини грабнали калпаците си и тутакси офейкали. Друг път самият черковен настоятел, който обичал от време на време да разговаря насаме с чашката на дядо си, още не сварил да стигне два пъти до дъното, и вижда, че чашката му се покланя до пояс. Дявол да го вземе! Почнал да се кръсти!... А в същото време с неговата жена се

случило друго чудо: едва почнала да замесва тестото в грамадните нощви, изведнъж нощвите скочили. „Стой, стой!“ Къде ти! Нощвите се заклатили важно и затанцували с прикляквания из цялата стая... Смейте се вие, но на нашите деди не им е било до смях. И макар че отец Афанасий обикалял цялото село и ръсил със светена вода, за да прогони дявола, лелята на покойния ми дядо дълго време се оплаквала, че щом мръкне, някой трака по покрива и драще по стената.

И само това ли е! Ето, на същото място, дето е нашето село, всичко изглежда спокойно; а доскоро още покойният ми баща, пък и аз помня, никой почтен човек не можеше да мине край срутената кръчма, която нечистото племе дълго време поправяше за своя сметка. От опушения комин излизаше стълб дим и след като се издигаше толкова високо, че калпакът ти би паднал, ако го погледнеш, разпиляваше се на горящи въглени из цялата степ. И дяволът, по-добре да не го споменаваме кучия му син, скимтеше толкова жално в колибката си, че уплашените гарвани от близката дъбова гора излитаха на ята и с див крясък сновяха по небето.

1830–1831 г.

[1] У нас изливат за страх в случай на уплаха, когато искат да разберат от какво е причинена. Хвърлят разтопен калай или восък във вода и на каквото заприличат те, то е уплашило болния, след което и уплахата минава. Баене за корем се прави против повръщане и против болки в корема. За тая цел запалват малко коноп, хвърлят го в канче и го обръщат в паница, пълна с вода и сложена на корема на болния; сетне баят и му дават да изпие лъжица от тая вода — бел.авт. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.